

и пейзажът по елинистичен образец. Най-изтъкнатият съвременен германски византолог Ханс Белтинг, излизайки от украсата на ръкописите, нарича това явление „класицизъм“⁴¹. Той разграничава в него две отделни фази, които се характеризират с различни, понякога противоположни стилови тенденции. Първата, наречена условно от Белтинг „елинистична“, за която всъщност говори Вайцман, се извява най-силно около средата на Х в. и се характеризира с изграждането на изображенията от светлосенки и багри по подобие на елинистичната живопис. Втората фаза, чието название „атическа“ е още по-условно, се проявява в книжната миниатюра от последната четвърт на Х в. с кулминация около хилядната година, като се характеризира със стилизация на монументалните форми и идеализиран израз. Тя подготвя с новата „иконна дистанция от зрителя“ и идеалната духовна атмосфера на вече типичното византийско изкуство на ХІ в. Бихме добавили, че според нас тези явления са се зародили именно в мозайката и стенната живопис, където се намират и по-ранни примери за тях⁴².

Трудно е да се определи точно влиянието на този класицизъм върху изкуството на столицата Преслав, като изключим до известна степен декоративната скулптура. Отбелязахме, че старата източна подложка на старобългарското изкуство е изключително жизнена до самия край на Първото българско царство. При това едно цяло течение във византийската монументална живопис и отчасти в миниатюрата, което беше наречено от Манолис Хатзидакис „антикласично“⁴³, има също по-източен характер и продължава да съществува дори след падането на Византийската империя. За ранния средновековен период това са мозайките от ІХ в. в църквата „Св. София“ и стенописите в абсидата на ротондата „Св. Георги“ в Солун, някои изображения от ІХ и Х в. в цариградската „Св. София“ и др., в най-ранните църкви на Костур (Кастория – дн. Гръцка Македония, ІХ–Х в.) и в кападокийските пещерни църкви, а за ХІ в. – мозайките и стенописите в манастира „Св. Лука“ в Гърция⁴⁴. Едновременно с това обаче борбата за утвърждаване на иконопочитанието, довела до изкристализирането на християнската догматика, налага едно по-точно и строго разпределение на сцени и изображения по стените на храмовете, което в най-общи линии се запазва и до последните паметници на византийското изкуство.

Видяхме, че в близките до монументалната живопис изкуства на Първото българско царство – рисуваната керамика и украсата на ръкописи – имат превес източните похвати в трактовката на изображенията. Така ли е било обаче в самата монументална живопис по нашите земи? Най-ранните по-цялостно запазени стенописни изображения от тази епоха се намират в югозападните области на страната. Почти веднага след приемане на християнството княз Борис нарежда да бъдат построени седем съборни (катедрални) църкви⁴⁵. Знаем, че цар Симеон продължава строежите и по западните земи. По негово време (в 905 г.) с негови и на баща му Борис средства е съграден манастирът на Наум Охридски „Св. Архангели“⁴⁶. Известно е, че при покръстването княз Борис приема името Михаил, т. е. манастирът е посветен на първия сред архангелите – неговия патрон Михаил.

През 1973 г. близо до Струмица са открити изображенията на Петнадесетте Струмишки (Тивериополски) мъченици в раннохристиянска гробница⁴⁷, използвана за мартирий, посветен на тях. Изображенията им в бюст са разположени в три реда. Техните откриватели и непосредствени проучватели ги датират от прехода между ІХ и Х в. поради съразмерните им пропорции и внимателното моделиране на лицата. Те обръщат внимание на близостта им с изображенията на Христос и император Лъв VI в цариградската „Св. София“ и с ръкописи от втората половина на ІХ в. – „Християнската топография“ на Козма Индикоплов (Vat. gr. 699), „Словата на Григорий Богослов“ (Par. gr. 510) от около 880 г.⁴⁸, както и с някои изображения от преславската рисувана керамика. Интересно е да отбележим, че в едно изследване върху миниатюрите в Светославовия сборник от 1073 г.⁴⁹, копие от преведен и украсен в Симеоновия скрипторий старобългарски екземпляр, ние многократно посочваме паралели за миниатюрите на сборника в същите два ръкописа, произлезли от Цариград, както и в мозайките от цариградската „Св. София“. Художествените качества на струмишките стенописи ги отнасят към официалната класицизираща тенденция на епохата, към „елинистичната фаза“ на Македонския ренесанс. Историята на Тивериополските мъченици, загинали през времето на Юлиан Отстъпник, стига до нас чрез житието им, чийто автор е Теофилакт Охридски⁵⁰. Църквата, в която те били погребани след мъченическата им смърт, е разрушена от аварите. Княз Борис I, научавайки, че над гроба им стават чудеса, издигнал в тяхна чест нова църква на Брегалница, където по молба на струмичани пренесли мощите на трима от мъчениците. Останалите били пренесени по-късно в Брегалница по нареждане на цар Симеон.